

І. В. ВЕРБА (Київ), В. М. ЗАРУБА (Дніпропетровськ)

З ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ ОЛЕКСАНДРА ОГЛОБЛИНА

(Листи до Ніни Синявської. 1973-1978)

Творчі зв'язки визначного українського історика Олександра Оглоблина (1899-1992)¹ з відомим вченим на громадським діячем Антоном Синявським (1866-1951)² розпочалися в стінах рідного для них обох Київського університету (тоді – ІНО ім. М. Драгоманова) в 1922 році. Саме тоді Олександра Петровича призначили професором історії України, а Антона Степановича професором географії. Тоді вони тісно співпрацювали на ниві заснування в інституті музею М. Драгоманова, провели чималеньку роботу по віднайденню портретів та бюстів Михайла Петровича. Створили галерею його друзів та знайомих, відомих громадських діячів слов'янства П. Чубинського, М. Костомарова, В. Антоновича, О. Герцена та інших³. В 1957 році у Мюнхені О. Оглоблин надрукував в “Українській літературній газеті” (№ 4 (22), ст. 5) дослідницько-мемуарну статтю “Пам'яті А.С. Синявського” в якій детально розповів про їхню творчу співпрацю і особисту дружбу в 1920-х, на початку 1930-х рр. у Києві. Він відзначає наукову активність А. Синявського, його викладацький ентузіазм, “біганину від вишу до вишу”, людську порядність, особливо в страшні 30-ті, коли розпочався погром історичної науки, “осоружна” критика і самокритика. Коли розбитий дискусією він знайшов підтримку в одного Синявського.

Згодом А. Синявський виїхав на Далекий Схід і з О. Оглоблиним вони зустрілися вже в 1942 році в окупованому німцями Києві. Невдовзі їхні шляхи розійшлися назавжди. Проте, О. Оглоблин, живучи на еміграції, постійно підтримував зв'язок з донькою А. Синявського – Ніною Антонівною, яка влітку 1944 року емігрувала до Німеччини, а згодом до США, де живе й нині.

В 1972-1973 рр. Н. Синявська і О. Оглоблин, який був тоді президентом УВАН, готували збірник на пошану Антону Степановичу. Було знайдено і підготовлено до друку маловідомі статті вченого, написано чисельні спогади про нього (Н. Полонської, І. Косач, М. Сокола, В. Здрайковського, Н. Дорошенко та ін.), біографічні та дослідницькі статті вчених діаспори. Але, як видно з пропонованих нижче листів О. Оглоблина до

Н. Синявської, через погіршення політичної ситуації в СРСР збірник не вийшов. Ніна Антонівна боялася зашкодити своїй молодшій сестрі Катерині і її сину Олександрю, які жили в Києві і де перестраховщики були особливо пильні. В листах відбито також працю Оглоблина над статтею про А. Синявського в Енциклопедії українознавства (т. 8). Тут же, в листі від 15.1.1976 р. О. Оглоблин дає характеристику А. Синявському, як визначному українському історичу, який запропонував і науково обґрунтував новітню концепцію історії України, яку згодом самостійно повторив М. Грушевський і яка лежить в основі сучасної схеми національної історії.

Окрім того, в листах міститься багато цінної інформації до біографії О. Оглоблина, до вивчення наукового життя в українській діаспорі. Хронологічно епістолярій охоплює 1973-1978 рр. (1973-1974-1975 (3 л) - 1976 (2 л) - 1978). Правопис оригінала зберігаємо. Висловлюємо також подяку Ніні Синявській за надані матеріали.

№ 1

5.01.1973. Лудлов

Високоповажна й Дорога Ніно Антонівно! З Рідзвом Христовим сердечно вітаю Вас і бажаю усього найкращого в Новому році. Щиро дякую за Вашу милу картку й добрі побажання.

Дуже шкодую, що ми не могли побачитися в Нью-Йорку. Правда, я був там лише 2 дні, які цілком були завантажені справами УВАН, не кажучи вже про інші проблеми (головне, НТШ, яке перебуває тепер у стані великої кризи). Зрештою, й в УВАН не все гаразд, бо маю багато труднощів, а навіть перешкод з боку деяких осіб, які хотіли б мати більший вплив на діяльність Академії, вплив, на мою (й не лише мою) думку, не корисний для УВАН. До того ще відчуваю брак людей, здатних до посвяти й конструктивної поступової праці. Тим часом УВАН, для свого розвитку, потребує як найбільше таких людей. На жаль, мешкаючи далеко від Нью-Йорку й не маючи змоги частіше (й довше) бувати там, я просто не в стані зробити більше, ніж я роблю тепер. Та й здоров'я моє не допускає.

Я розумію Ваші побоювання що до видання Збірника, присвяченого Антонові Степановичу. Але мені здається, що Ви перебільшуєте небезпеку. Звичайно, ми знаємо, що ситуація там тепер не дуже сприятлива для подібного роду наукових видань. Та все-ж гадаю, що цей збірник не може перешкодити Вищим рідним. По-перше, Антін Степанович не був емігрантом, ні репресованим, а до того ще, як свідчать знайдені нами матеріали,

¹ Див. про нього: *Винар Л. О.П. Оглоблин (1899-1992)* // Укр. історик; 1993. – № 1-4. – С. 7-57; *Верба І. О.П. Оглоблин* // Укр. іст. журнал. – 1995. – № 5-6.

² Про А. Синявського детальніше в книзі: *Заруба В.М. З вірою в українську справу: А.С. Синявський*. – К.: Либідь, 1993. – 138 с.

³ ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 257, арк. 12-14 зв.

був добрий знайомий Франка й Кримського (й, можливо, Драгоманова), отже діячів, які тепер, “в честі” в Советів. По-друге, збірник не має зовсім політичного характеру, й ми ніколи не плянували його таким. В крайнім разі можна було б зняти деякі “одіозні” імена (з титульної сторінки), щоб не дратувати Советів. Але, повторюю, й зважаю на Ваші побоювання, й тому, моя думка така. Мусимо пошвидше закінчити підготовку до видання, з тим, однак, щоб друк його відкласти на якийсь час. Властиво, весь матеріал вже зібраний (Вашу Гарвардську посилку я дістав своєчасно). Хочу, крім редагування його, ще переробити (значно поширивши) свою стару статтю, бо нові матеріали й спогади самого Антона Степановича про його молоді роки (в “Україні”)¹ малюють нам яскраво його обличчя не тільки, як видатного вченого й педагога, але й як громадсько-політичного діяча кінця 19- початку 20 століття. Так, чи так, збірник треба було довести до щасливого кінця, себ-то, до видання, хоч би й де що в пізнішому часі. Це наш спільний обов'язок і ми мусимо його виконати.

Якщо все буде гаразд, зима не буде дуже лютою, а флюс не пошириться на справжню епідемію, сподіваюся бути в Нью-Йорку десь в кінці лютого або в березні. Тоді дуже хотів би побачитися з Вами. Звичайно, Омельченко², знатиме про це заздалегідь. Можливо дуже, що тоді буде моя наукова доповідь в Академії, про що буде тоді повідомлення в “Свободі”³.

Ще раз сердечно вітаю Вас, Ваш О. Оглоблин. Поклін і привіт Вам від мого Дмитра⁴. Разом з його Святочними поздоровленнями й побажаннями всього найкращого.

№ 2

30.V.1974. Лудлов

Високоповажна й дорога Ніна Антонівна!

Почуваю себе дуже й дуже винним перед Вами й прошу ласкаво дарувати мені мою довгу мовчанку. Вже давно-давно збирався Вам написати, а зокрема відповісти на Ваші питання. Але така вже моя доля - нещасного Президента УВАН, який сам не знає коли зможе поїхати на засідання Управи (чи Конференцію Дійсних Членів) без ризику, що воно не відбудеться через брак кворуму. Отже мушу й листовно, й телефонічно намовляти колег (членів Управи), щоб вони відклали ловлю риби, або якийсь фестиваль танків, а таки прийшли чи приїхали на ділове й важливе засідання в Академії. Щойно цими днями й довідався що все вже ніби-то погоджено, й я можу перевести засідання Управи 8 червня, а наступного дня прочитати свою доповідь на конференції Історичної Секції (долучаю запрошення не для самореклами, а зі щирого бажання побачити Вас на цій конференції). Оце й поспішаю Вас повідомити про свій приїзд до Нью-Йорку.

Сердечно дякую за листа й Великодне поздоровлення: Воістину Воскрес! Був би своєчасно поздоровив Вас, але спочатку не мав карток,

які цього року дуже спізналися до мене з Нью-Йорку (тут в нас, звичайно, жадних українських святочних карток не дістати), а потім був хворий і завалений по-горло працею, й щойно тепер починаю відповідати на заслані поздоровлення, “позичивши в Сірка очей”.

Переходжу до ділових питань. Ваші сумніви й побоювання щодо Музею-Архіву УВАН не мають підстав. Я весь час в курсі його праці й можу запевнити Вас, що новий керівник зробив і робить чимало, щоб привести до ладу той дорогоцінний матеріал, що його зібрав покійний В.В. Міяковський⁵, який вже не мав часу на його упорядкування. Хочемо зробити Музей-Архів зразковим. Адже крім дуже цінних архівних фондів, він має бібліотеку – суто – україністичну – коло 40 тисяч томів (мабуть, найбільшу такого змісту в Америці).

Правда кошти УВАН на упорядкування цієї скарбниці замалі, але потроху робимо все, що в наших силах. Одже, ви можете сміло й зовсім спокійно передавати туди все, що хотіли б передати (звичайно під розписку). Годі й казати, що доки я буду Президентом Академії (цього року кінчається моя перша каденція, але мене намовляють кандидувати вдруге, й, правдоподібно, так я й зроблю), всі Ваші матеріали, здепоновані в Музеї-Архіві УВАН, повністю гарантовані. Та й далі, сподіваюся, керівництво й членство Академії буде як слід пильнувати й зберігати свій Музей-Архів, і не віддасть нікому.

Цілком згідний з Вами, що матеріали, які ми зібрали для збірника пам'яті Антона Степановича найдоцільніше депонувати (відповідно оформивши це) в Музеї-Архіві УВАН. Цього разу, однак, я не зможу взяти їх з собою, бо їду автобусом і мушу мати якнайменше речей. Але десь за місяць-півтора в мене буде нагода передати ці матеріали (в окремому пакунку) з одною надійною людиною з Нью-Йорку, що їхатиме до мене автом. В крайнім разі, перешлю збірник рекомендованим поштовим пакетом, а посвідку УВАН про їх одержання надішлю потім Вам. Зрештою, можете бути спокійні й тепер: ці матеріали, як і весь мій архів (а також архів Н.М. Дорошенко)⁶ і бібліотека знаходяться під постійним доглядом (в нас завжди хтось – я, чи Дмитро – є вдома) і охороною. Правда, я згодом хочу передати Дорошенківський Архів до УВАН, але щойно тоді як я закінчу готувати до друку монографію Дмитра Івановича про Гетьмана Петра Дорошенка (ця робота вже добігає кінця, й я сподіваюся, що ще цього року почнеться друк цієї дорогоцінної монографії⁷). Зрештою, докладніше про цю справу я хотів би поговорити з Вами в Нью-Йорку, 9 червня, перед конференцією, якщо це буде Вам зручно.

Що ж до видання нашого збірника, то над цим нам з Вами треба ще подумати, бо тепер ситуація на Україні і взагалі в ССРСР дуже несприятлива, а може навіть небезпечна.

В надії, на скорі й миле побачення, сердечно вітаю Вас. Ваш О. Оглоблин.
Поклін од Дмитра.

6.IV.1975.Ludlow

Дорога Ніна Антонівно!

Посилаю на Ваш перегляд статтю про Антона Степановича, яка тепер друкується в ЕУ²⁸. Гадаю, що я вказав усе головне з багатої біографії А.С. Звичайно, можна було б сказати значно більше, але, з одного боку, ліміти ЕУ, а з другого, Ваша обережність - обмежує мене.

Прошу Вас з'ясувати розбіжність у даті народження А.С. У Ваших матеріялах зазначено 1864 рік, тим часом, як у збірнику "Наука и научные работники СССР" (1927), який користувався даними, що попадали від самого А.С., подано 1866 рік, і я прийняв цю дату. Але якщо у Вас є документальні дані, що стверджують 1864 рік прошу мені написати, і я виправлю це у своїй статті. Статтю, що її долучаю, прошу залишити в себе. Плянував я приїхати до Нью-Йорку, на перше засідання нової Управи УВАН, 19 квітня. Та захворів І.Л. Замша⁹ і довелося засідання перенести на середину травня.

Був би радий тоді з Вами побачитися. Сердечно вітаю Вас. Ваш О. Оглоблин. Мій Дмитро вітає Вас.

№ 4

17.IV.1975.Ludlow

Дорога Ніна Антонівно!

Сьогодні дістав Вашого листа й дуже дякую за увагу й поправки до біографії Антона Степановича. Разом з цим висилаю листа до проф. Кубійовича¹⁰ й прошу його поробити відповідні зміни в моїй статті. Не сумніваюся, що це буде зроблено як слід. А з рештою, я ще перевірю це в коректі. Одже, будьте спокійні.

Правда, я не думаю, щоб згадка про Сімферопіль і Нальчик могла перешкодити Вашим родичам в ССРСР. Адже ж відповідні органи докладно знають, де був і що робив Антон Степанович перед війною й під час війни та окупації. Але, як каже прислів'я, "береженого й бог береже", й тому цілком розумію Ваші побоювання й застереження.

Хвороба І.Л. Замші примусила нас перенести засідання Управи УВАН на кінець травня м. (орієнтовно 31.V. або I.VI). Чи Ви були на Конференції пам'яті Б.Г. Унбегауна?¹¹ Які Ваші вражіння від неї? Сердечно вітаю Вас. Ваш О. Оглоблин. Поклін від Дмитра.

№ 5

4.V.75. L[udlow] Христос Воскрес!

Високоповажна й Дорога Ніна Антонівно!

Сердечно дякую за картку й миле поздоровлення. Я й Дмитро щиро вітаємо Вас з Великоднем і бажаємо всього найкращого.

Матеріяли Вашого збірника мені ще потрібні якийсь час. Перед усім, у зв'язку з ЕУ (коректа тощо), а головне, тому, що я не залишаю думки розшукати бодай деякі статті Антона Степановича в галицьких виданнях 1880-90-х рр. Маємо безперечні дані, що А.С. друкував їх там (у “Зорі”¹², “Народі”¹³ тощо) під різними псевдо. Про які я вже Вам писав. Найбільш цікаві псевда Хома Скраглюк і А. Катран, які А.С. вживав не лише у львівських, але й в одеських періодичних виданнях. “Зорю” й “Народ” можна розшукати за кордоном. Зокрема “Зоря” за 1891 рік є в Музеї-Архіві УВАН, і було б дуже добре, якби ви самі передивилися цей річник в УВАН. А “Народ” шукатимемо або тут, в Америці, або скорше, в Європі (Париж, Відень, Швейцарія). Ця частина діяльності Антона Степановича особливо цікава дуже історика, тим паче, що вона зовсім не досліджена і взагалі майже невідома.

Раджу Вам навіть не думати тепер про подорож до ССРСР. Якщо б вона скінчилася для Вас благополучно (хоч це сумнівно), то для Ваших рідних там вона напевно буде небезпечною й тепер, і на майбутнє. Добре, що конференція УВАН пам'яті Унбегадна вдалася. Подібні конференції дуже важливі й потрібні для зв'язку Академії зі світовою наукою. Хоч вони коштують чимало зусиль і не завжди дають добрі наслідки, але ми й далі будемо продовжувати цю критику. Ще раз сердечно вітаю Вас і сподіваюся, що в кінці цього місяця (або в перших числах червня) побачу Вас у Нью-Йорку.

Ваш О. Оглоблин.

№ 6

15.1.1976.Ludlow

Дорога Ніна Антонівна! Сердечно дякую за святочного листа й милі поздоровлення. Прошу пробачити, що не міг відповісти Вам раніше. Після моєї невдалої (й дуже важкої) подорожі до Нью-Йорку, про яку Ви, мабуть, чули, мій (вайрус” дав мені низку прикрих ускладнень, від яких я й досі не можу очуняти. Огож, щойно тепер починаю поволі повертатися до праці.

Я перевірів коректу гасла про Антона Степановича в ЕУ й двічі писав до Сарселю¹⁴, щоб там допильнували наших поправок. Сподіваюся, що це вже зроблено. Але, на всякий випадок, ще раз нагадаю Кубійовичу про це. (Цей випуск ЕУ якраз тепер друкується).

Беручи до уваги Ваші побоювання, гадаю, що з виданням збірника, присвяченого А.С., краще зачекати. Хоч я й не думаю, щоб воно пошкодило Вашим родичам там, але “береженого й бог береже”, а таке тепер робиться, що ліпше не ризиківати. Рукопис збірника лежить у мене, під моїм пильним доглядом (вдома завжди хтось у нас є) і це, звичайно, певніше, ніж коли б він був в Музеї-Архіві УВАН. А далі побачимо. Я все сподіваюся, що ми з Вами побачимось раніше, а тому й не писав Вам з

приводу статті “Катрана” (себто Антона Степановича), яку Ви мені були надіслали. Це знаменитий твір, і дуже шкода, що він загубився в тому галицькому журналі. Адже ж А.С., по-суті, дав там (вперше!) таку концепцію історії України, яку щойно пізніше повторив М.С. Грушевський¹⁵ у своїх пізніших творах. Публікація (нова) цієї статті (чи то у збірнику, чи то в якомусь науковому журналі, приміром, в “Українському історичному”) була б справжньою сенсацією. Але це виключно залежить од Вас, і без Вашого дозволу я цього не зроблю. Втім, може статися й таке: хтось викопав статтю “Катрана” й надрукує (себто передрукує) її, зберігаючи псевдо автора (хоч воно вже відоме в советському виданні - книзі Дея¹⁴ про українські псевдоніми), й тоді буде шкода, що не ми це зробили. Тепер я розумію, чому саме А.С., працюючи у виданнях Грушевського 1920-х рр., не розкрив свого псевда. Шкода, що ми не маємо інших статтів, опублікованих А.С. в галицьких виданнях кінця 19 ст. Вони були б дуже важливі для оцінки А.С., як історика України. Нажаль, наші молоді історики й економісти цими справами не цікавляться.

Сподіваюся, що на весні (кінець травня - початок червня) мені пощастить побувати в Нью-Йорку, де буду дуже радий побачитися з вами. Сердечно вітаю Вас і передаю поклон від Дмитра. Ваш О. Оглоблин.

№ 7

Воістину Воскрес!

27.IV.1976.Ludlow

Дорога Ніна Антонівна!

Сердечно дякую за гарну картку й милі поздоровлення, а зокрема за дописку. Буду дуже радий побачитися з Вами в Нью-Йорку. Взимку мій лікар “заборонив” мені кудись виїздити (після сумної подорожі до Нью-Йорку в кінці грудня м.р.). Але тепер нам заповідається на весну (сьогодні вночі мороз!), пляную бути в Нью-Йорку десь у другій половині травня м[ісяця]. На жаль, ще не знаю точно в які це буде дні (це не від мене залежить, а від колег по Управі УВАН, а цього року ще й від операції очей в І.Л. Замші), але мушу обов'язково їхати, бо цього вимагають деякі справи Академії, що їх треба буде полагодити.

Про свою подорож до Нью-Йорку повідомлю Вас заздалегідь. Ще раз сердечно вітаю Вас з Великодніми Святами. Ваш О. Оглоблин. Поклін від Дмитра.

№ 8

16.I.1978.Ludlow

Дорога Ніна Антонівна!

Сердечно дякую за миле поздоровлення. Дуже радий був одержати й попереднього листа, з якого довідався про Вашу нову адресу. Бо я давно

вже хотів написати Вам, але не знав Вашої адреси (свого часу Ви мені писали про зміну помешкання, але не подали адреси).

Минулий рік справжді був важкий для мене. Могло бути ще гірше, коли мене в непритомному стані вночі було відвезено до шпиталю (перший раз в моєму житті) де я потрапив до emergency - room'у й шойно за три години прийшов до свідомости. Мав колись здорове серце, але ускладнення після вайрусу (дістав я його в (нерозбірливо - *unor.*) спричинилося до значного ушкодження і ослаблення серця, і я тепер мушу вести життя напів інваліда (різна медицина, дієта, скорочення роботи тощо). Найбільш дошкуляє мені те, що можу працювати не більш як 4 години на добу (і то з перервами). Взимку мушу сидіть вдома й берегтися перестуди. Подорожі до Нью-Йорку стали не можливими - хіба що влітку (себто на весні і на початку осені) - і то лише автом, а не автобусом (поїзди регулярно не ходять). Важко стало й писати, як це Ви бачите з мого почерку. Що-ж, мені почався 79 рік!

Ясно, що моя президентура в УВАН мусить скінчитися в цьому році (грудень м.[ісяць]). Може, пощастить ще раз приїхати - десь у кінці травня або на початку червня - на Конференцію Дійсних членів УВАН. Нажаль, нема кому передати уряд Президента (охочі є, але здебільшого не відповідні кандидати), а кидати Академію на призволяще не можу. А то б давно вже зрезигнував, бо за 7 літ президентури втратив там багато сил, здоров'я, нервів тощо.

Моя замітка про Антона Степановича вже надрукована в ЕУ II, вип. 36, стор. 2819. Помилка, здається, нема і портрет вийшов добре. Спочатку Кубійович обіцяв мені вислати ще один примірник, та мабуть забув: нагадую йому про це (це для вас). Цілий том (VIII) вийде ще не скоро.

Присвячений мені Науковий Збірник УВАН (ч. III) вже друкується¹⁷. Омельченко обіцяє видати його протягом лютого ц.р. Збірник (коло 500 сторінок друку) на мою думку, добрий. Щиро дякую Вам за готовність допомогти в його виданні (ця допомога справді була б потрібна). Я доручив Омельченкові поговорити з Вами про це. Можливо, що вдасться видати окремою відбиткою першу частину збірника - мою автобіографію, бібліографію й статті про мене. Це була б книжка сторінок на 100-120 з портретами.

На жаль, збірника про Антона Степановича видати тепер, мабуть, не можна. Політична ситуація в ССРСР, а зокрема, на Україні, чимраз гіршає. Одже, Ваші побоювання зовсім слушні. Матеріяли поки що всі в мене під доброю охороною. Коли покину президентуру в УВАН можна буде зробити "зіракс-копію" в 2 примірниках (один у Вас, а другий у Музеї-Архіві УВАН).

Дуже хвилює мене стан здоровля Дмитра. Він має діабет і високе тиснення крові. Праця на фабриці, хоч кваліфікована, стає для нього дуже важкою, але нема ради. Сердечно вітаю Вас, дорога Ніна Антонівна, і прошу мене не забувати. Щиро відданий Вам О. Оглоблин.

- ¹ *Синявський А.С. Л.П.* Добровольський у споминах // Україна. – 1930. – № 7-8.
- ² *Омельченко Василь* – генеральний секретар УВАН у США.
- ³ “Свобода” – українська щоденна газета в США. Виходить з 1893 р.
- ⁴ *Оглоблин Дмитро Олександрович* (1925–1986) – син О. Оглоблина.
- ⁵ *Міяковський Володимир Варламович* (1888–1972) – літературознавець та історик, керівник Музею-архіву УВАН.
- ⁶ *Дорошенко (Васильченко) Наталя Михайлівна* (1888–1975) – актриса і громадська діячка, дружина Д.І. Дорошенка.
- ⁷ *Дорошенко Д.І.* Гетьман Петро Дорошенко (Огляд його життя і політичної діяльності): Редактор В. Омельченко. – Нью-Йорк: УВАН, 1985. – 712 с.
- ⁸ Словникова частина “Енциклопедії українознавства” (т. 1 – 10, 1955–1984).
- ⁹ *Замша Іван* (1895–1975) – економіст і кооперативний діяч.
- ¹⁰ *Кубійович Володимир* (1900–1985) – географ і демограф, головний редактор “Енциклопедії українознавства”.
- ¹¹ *Унбегаун Борис* (1893–1973) – російський мовознавець, дійсний член УВАН у США.
- ¹² “Зоря” – двотижневий часопис, виходив у Львові в 1880–1897 рр.
- ¹³ “Народ” – двотижневик, орган Русько-української радикальної партії, виходив у Львові і Коломиї за редакцією І. Франка і М. Павлика.
- ¹⁴ Сарсель – місто під Парижем, осідок НТШ в Європі.
- ¹⁵ *Грушевський Михайло Сергійович* (1866–1934) – визначний український історик.
- ¹⁶ *Дей О.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.) – К.: Наукова думка, 1968. С. 48, 195, 200, 335, 348, 530.
- ¹⁷ Йдеться про збірник на пошану О. Оглоблина, виданий УВАН з поміткою у 1977 році.